

ВИСНОВОК
рецензента,
кандидата філософських наук, доцента
Астапової-Вязьміної Олени Ігорівни,
про наукову новизну, теоретичне та практичне
значення результатів дисертації
Проценка Мирослава Володимировича «Соціально-філософський аналіз
форм гуманітарної безпеки», поданої на здобуття ступеня вищої освіти
доктора філософії
у галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 033 – філософія

Дисертація ПРОЦЕНКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРОВИЧА присвячена комплексному соціально-філософському аналізу форм гуманітарної безпеки. Актуалізація дослідження визначена глибинними трансформаціями сучасного глобалізованого світу і відповідним посиленням комплексних і багатовимірних ризиків, певною обмеженістю традиційних державно центричних моделей у регулюванні процесів, що безпосередньо впливають на якість людського життя. Поява й поширення таких феноменів, як гібридні конфлікти, інформаційні протистояння та кризи ідентичності артикулюють потребу в переосмисленні сутності безпеки через фокус на людині як носієві базових прав, свобод і цінностей. Соціально-філософський підхід відкриває можливості для виявлення глибинних засад формування гуманітарної безпеки та обґрунтування цілісного бачення її функціонування на перетині інституційних, символічних і комунікативних практик. У контексті сучасних українських реалій проблематика гуманітарної безпеки охоплює питання збереження соціальної єдності, переосмислення культурної пам'яті та забезпечення стійкості суспільства в умовах воєнного стану. Відповідно, філософська рефлексія забезпечує інтеграцію різних типів знання в єдину концептуальну рамку, потрактовуючи безпеку не лише як захист від загроз, а як спосіб упорядкування смислового простору людського буття.

У побудові концептуальної структури наукової розвідки дисертант спирається на науково-теоретичні засади осмислення гуманітарної безпеки (розділ 1), здійснюючи ґрунтовний аналіз науково-теоретичних засад гуманітарної безпеки, яка розглядається як фундаментальна соціально-філософська категорія в умовах трансформації сучасної соціальності. Автор досліджує генезу поняття безпеки в західній традиції, простежуючи еволюцію від античних ідей блага та гармонії поліса до раціонально-правових концепцій Нового часу. Проценко М.В. наголошує на вкоріненості у філософській традиції Заходу розуміння безпеки як діалектичного комплексу смислів, який визначається не лише ситуативно чи за допомогою певних сукупностей ознак, але і відповідно до найбільш загальних філософських категорій, які формують уявлення про реальність (С.33), а на С.63 – на укоріненні поняття безпека насамперед в індивідуальній свідомості через її зв'язки з громадською думкою, медійним порядком денним, філософською картиною світу і зрізом масової свідомості, пов'язаним з інтегруючими функціями культури та мови.

Окрема увага приділяється в дослідженні порівнянню західного «пізнавального» підходу до безпеки зі східними традиціями, обґрунтовується онтологічний статус філософськи безпека як «внутрішнього модусу буття» та «контейнера» для конструювання життєвих смислів. Автор пропонує трактувати безпековий простір як умовну матрицю відношень, що регулює взаємодію між індивідами та соціальними структурами на основі культури, мови й права, інтегрованих у філософську картину світу. Водночас наголошується на доцільності розгляду безпеки в контексті суспільства як дисипативної системи, де надмірна захищеність може стримувати розвиток, а динамічна нестабільність – виступати його умовою. У цьому зв'язку виокремлюються два модуси безпеки – безпека відкритості та безпека ізоляції (С.69). Крізь призму феноменології (С.79-81) безпека аналізується не лише як об'єктивний стан, а як суб'єктивне переживання та необхідна умова реалізації людської свободи й самопозиціонування.

Змістовне розгортання другого розділу присвячене філософським та правовим вимірам ідеологічних експлікацій форм гуманітарної безпеки. В першому підрозділі «Кореляція філософії та ідеології в концептуалізації поняття гуманітарної безпеки» Проценко М.В. розглядає ідеологію не як застиглу систему догм, а як динамічну модель формування досвіду людини в умовах інформаційного перенасичення та віртуалізації соціальної комунікації. Значна увага приділяється феномену сек'юритизації, що виступає ідеологічним механізмом легітимації надзвичайних заходів та обмеження прав і свобод задля захисту суспільного формату буття. Автор зауважує на подальшому посиленні ролі політичного фактору в концептуалізації поняття безпеки (С.98). Завдяки феноменологічному підходу безпека аналізується як суб'єктивне переживання та екзистенціал, що є необхідним для спротиву дегуманізуючим намірам технологічного розвитку. Нормативний аспект деонтології гуманітарної безпеки визначає етичні рамки належної поведінки, що ґрунтуються на принципах гідності, свободи та відповідальності за власне самоздійснення. Автор доводить, що правова культура суспільства є стратегічним гарантом безпеки держави, оскільки вона забезпечує свідому підтримку населення у процесах реформування та захисту суверенітету. Зауважуючи та аналізуючи сім функціональних сфер безпеки (С.113), бінарну позицію «безпека-небезпека», дисертант наголошує на тому, що онтологічний вимір людської безпеки орієнтований на дію як на постання, перебування в русі, становлення і ознаки метафізичності, тлумаченої як статичність, не є для нього визначальними, висновковуючи в такий спосіб, що внутрішня парадоксальність поняття безпеки ґрунтується на діяльнісному характері людського існування (екзистенційний аспект, феноменологія безпосереднього переживання досвіду безпеки) і водночас на статичному усвідомленні цієї безпеки (онтологічний аспект, дескрипція і трансляція сформульованого знання про безпеку) (С.119). Дисертант підкреслює, що класичні філософські категорії в сучасних безпекових контекстах набувають оновлених смислів, що зумовлює

потребу в нових механізмах їх формування та трансляції, а також у нових дискурсивних практиках. Останні можуть бути інтерпретовані як моделі алгоритмічного типу, подібні до великих мовних симуляційних систем, які потенційно здатні частково виконувати функції продукування культурного та смислового контенту (С.131). Нормативний аспект деонтології гуманітарної безпеки визначає етичні рамки належної поведінки, що ґрунтуються на принципах гідності, свободи та відповідальності за власне самоздійснення. Дисертант доводить, що правова культура суспільства є стратегічним гарантом безпеки держави, оскільки вона забезпечує свідому підтримку населення у процесах реформування та захисту суверенітету (С.138-140).

Третій розділ дослідження присвячено гуманітарній безпеці та трансформації соціальності в контексті розвитку інформаційних технологій. Молодий науковець зауважує на особливому аналітичному значенні у межах досліджуваної проблематики віртуалізації життєвих і культурних форм як специфічного вияву трансформації соціальності, за якого повсякденні практики, комунікативні моделі, механізми соціалізації та форми культурного споживання дедалі більшою мірою переміщуються у цифрово опосередковане середовище дослідження (С.158). Автор концептуалізує оптимізацію інформаційної безпеки в освітній та політичній сферах через взаємопов'язані напрями: когнітивно-освітній, інституційно-нормативний, соціокультурний, психосоціальний, інтегративно-стратегічний (С.170-172).

В контексті студіювання інформаційної безпеки України дисертант вдається до аналізу поняття гейміфікація, потрактовуючи цей феномен як тенденцію застосування ігрових практик і стратегій в неігрових контекстах включно з воєнною сферою (С.198). Розглянувши гейміфікацію не лише як інструмент підвищення мотивації, а як системний механізм управління поведінкою в складних соціотехнічних середовищах та відповідно модель їх безпеки, Проценко М.В. наголошує, що в контексті національної інформаційної безпеки це означає інтеграцію ігрових механік, дозволяючи трансформувати пасивного користувача інформації в активного суб'єкта

безпеки, здатного взаємодіяти з державними та військовими системами у режимі реального часу, набуваючи особливої актуальності в умовах повномасштабної війни в Україні, де інформаційний вимір конфлікту є не менш значущим, ніж пряме фізичне протистояння (С.201).

Автор приходить висновку, що інформаційні війни слід розглядати як органічний і невід'ємний компонент сучасної соціальної реальності, який суттєво модифікує традиційні моделі державного управління, геополітичної рівноваги та стратегічної комунікації (С.211), а філософський вимір інформаційної війни підкреслює, що її сутність полягає у боротьбі за істину та інтерпретацію реальності (С.214).

Позитивне враження дисертаційного дослідження Проценка М. В. аргументується високим науковим стилем викладення матеріалу, успішним інтегруванням в аналітичну площину політичного, правового, культурного та антропологічного дискурсів, особисту небайдужість автора до досліджуваної проблематики. Наукові розвідки Проценка М.В. характеризуються науковою новизною, теоретичним та практичним значенням результатів дослідження. Відмітимо доволі широкий список науковців, що знайшов своє відображення не тільки в ступені наукової розробленості проблеми, але й у постійному зверненні до авторитетної джерельної бази протягом всього тексту дисертації. Чітко сформульована мета, завдання дослідження корелюються з висновками до розділів та загальними висновками до роботи. Змістовним є перелік наукових джерел, що налічує 225 позицій, з яких 72 є іноземними.

Безперечно позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Проценка М. В., що є самостійною, оригінальною, завершеною науковою роботою, окреслимо деякі рекомендації та дискусійні питання. На нашу думку, з метою підвищення логіко-філософської точності дослідження, варто було б більш чіткіше диференціювати використання терміну «предикація» як процесу приписування певних ознак феномену гуманітарної безпеки. Предикація, як відомо, може мати характер як необхідної ознаки (наприклад, такої, що визначає онтологічну сутність безпеки), так і можливої/факультативної (тієї,

що залежить від конкретного соціально-політичного контексту чи ідеологічної інтерпретації). На С.117 автор зазначає, що «розумність нашого виду як предикація набула онтологічного виміру» і тут «розумність» є необхідною характеристикою людини, на якій базується вся концепція людиномірності безпеки. Також до необхідних предикацій можна віднести і «антропологічний характер» безпеки, оскільки без людського виміру остання втрачає сенс. На С.66 у контексті трансформації соціальності автор говорить про «яскраві інформаційні та цифрові предикації» сучасного мислення, де ознаки (цифровість, віртуальність) є можливими (актуальними саме для певної епохи), вони структурують досвід, але з'явилися лише внаслідок технологічного поступу. Така диференціація надала б більш логічного забарвлення обґрунтуванню національної ідентичності, що є необхідною предикацією гуманітарної безпеки в умовах війни, тоді як «гейміфікація» є можливою формою організації досвіду, яка може як сприяти безпеці, так і створювати нові ризики.

На С.202 автор називає гейміфікацію «алгоритмічною етикою війни», на С.203 йдеться про те, що оператор дрона переживає війну інакше, ніж солдат на полі бою, через цифрові інтерфейси. Відповідно, на нашу думку, поза увагою дисертанта залишились ризики, що виникають у межах «алгоритмічної етики», та філософські запобіжники проти «цифрової дегуманізації», а також специфіка переживання війни оператором цифрових систем, чий досвід опосередковується інтерфейсом та алгоритмом.

Проте, зазначені дискусійні питання кардинально не впливають на цілком позитивне враження від дисертації та їх варто розглядати як рекомендації, що можуть бути реалізовані Проценком М. В. в подальших наукових розвідках.

Теоретичні положення, висновки та методологічні напрацювання дисертанта можуть бути використані у сферах політичної філософії, соціальної філософії, філософії історії, а також при викладанні спецкурсів, що підкреслюють і практичне значення одержаних результатів.

Дисертація Проценка Мирослава Володимировича на тему «Соціально-філософський аналіз форм гуманітарної безпеки» є цілісним завершеним дослідженням, яке за своїм науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та вирішенні досліджуваної проблематики, аргументованістю висновків та практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 507 від 03.05.2024) і може бути подана до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Рецензент:

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософських,
політичних і психологічних студій
Черкаського державного
технологічного університету

Олена АСТАПОВА-ВЯЗЬМІНА

Григорій
Миронович